

CYPRIAN ROGOWSKI, *Sakroturyzm w dobie globalizacji. Studium transdyscyplinarne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, ss. 369.

DOI:<http://dx.doi.org/10.18290/rns.2019.11.3-6>

Współczesne życie społeczne przebiega pod znakiem globalizacji. Zjawisko to doczekało się już wielu definicji, jednak jego badacze są zgodni co do tego, że jego istotą jest sukcesywne zagęszczanie się struktury komunikacji i wzajemnych powiązań: między ludźmi, kulturami, różnymi obszarami życia społecznego, formami wiedzy itp. Podczas gdy na wcześniejszych etapach rozwoju społecznego struktura ta była względnie prosta i przejrzysta niczym luźno tkana sieć rybacka, której poszczególne elementy da się łatwo wyróżnić i opisać, to obecnie można ją przyrównać do sieci pajęczej: efemerycznej, nie zawsze widocznej na pierwszy rzut oka, ale jednocześnie gęsto tkanej, elastycznej, o skomplikowanej, misternej budowie. Badanie tego typu struktur wymaga zawsze czegoś więcej niż pobieżnego spojrzenia: konieczne jest przyglądanie się im pod różnym kątem, z wielu punktów widzenia. Z podobną sytuacją mamy do czynienia w nauce: badacze fenomenów społecznych i kulturowych coraz częściej dostrzegają, że nawet te zjawiska, które w ramach konkretnej dyscypliny wydawały się już dostatecznie poznane i opisane, z innej perspektywy ukazują nowe, niedostrzegane dotychczas aspekty. Dlatego coraz większym uznaniem w świecie nauki cieszą się badania inter- i transdyscyplinarne, umożliwiające złożenie cząstkowych, ale jednak powiązanych ze sobą perspektyw w wielowymiarowy model, odzwierciedlający istotę badanego przedmiotu trafniej niż ujęcia monodyscyplinarne.

Taką właśnie transdyscyplinarną perspektywę badawczą przyjmuje Cyprian Rogowski w swojej monografii *Sakroturyzm w dobie globalizacji*. Książka ta stanowi całkowite *novum* na polskim rynku wydawniczym: do tej pory opisywano zjawisko sakroturystryki zwykle z perspektywy religijno-teologicznej (pielgrzymki jako wyraz kultu religijnego) lub z perspektywy ekonomicznej (podróże do miejsc świętych jako rodzaj oferty turystycznej). Zjawisko sakroturyzmu stanowi jednak o wiele bardziej złożoną materię, obejmuje bowiem także kwestie antropologiczne, socjologiczne, polityczne, kulturowe i ekologiczne. Nie mniej ważna jest perspektywa dialogu interkulturowego i interreligijnego. Autor przeprowadza wnikliwą analizę tego, czym jest sakroturyzm, wskazując, że stanowi on przestrzeń pedagogiki kościelnej, fenomenowi spotkania, historii, sztuki i muzyki, duchowości, a także dialogu z różnorodnością kultur i religii.

Podczas gdy sakroturystyka obejmuje praktyczne pole działania, to sakroturyzm stanowi obszar tak rozległy, że może stanowić odrębną dyscyplinę uniwersytecką i przestrzeń badań naukowych obejmujących nie tylko opis zjawiska, lecz również ich refleksyjną interpretację na płaszczyźnie transdyscyplinarnej. Omawiana monografia stanowi pionierską propozycję uporządkowania terminologii naukowej związanej z branżą turystyczną (w tym z turystyką pielgrzymkową i religijną) rozumianą szeroko, a więc nie tylko w kontekście ekonomicznym czy społecznym, lecz również z uwzględnieniem pogłębionej refleksji sięgającej w sferę psychologii czy duchowości. Taka rozszerzona perspektywa badawcza stanowi odpowiedź na nowe wyzwania epistemologiczne i metodologiczne, przed którymi stoi świat nauki w związku z przemianami kulturowymi zachodzącymi we współczesnym społeczeństwie pod wpływem procesu globalizacji oraz religijnej i kulturowej pluralizacji.

Rozdział pierwszy poświęcony jest branży turystycznej w obliczu współczesnych zmian społecznych i kulturowych. Autor wskazuje tu kluczowe zjawiska składające się na trend globalizacyjny: zmiany w sferze środków komunikacji, nasilenie się ogólnoświatowej mobilności i związany z tym wzrost znaczenia turystyki/turystyki. Podkreśla, że uwzględnianie dynamiki tych zmian w badaniach naukowych implikuje konieczność prowadzenia badań transdyscyplinarnych, przekraczających granice uznanych dyscyplin nauki. W rozdziale tym zostają również wyjaśnione i sprecyzowane najważniejsze terminy powiązane z problematyką sakroturyzmu, takie jak: turystyka, turystyka kulturowa, mobilność, społeczeństwo mobilne itd.

W polskiej literaturze pojęcie „turystyka” jest używane raczej rzadko; znacznie większą popularnością cieszy się termin „turystyka”. Warto jednak dokonać rozróżnienia między tymi pojęciami, aby podkreślić nie tylko rekreacyjny i organizacyjny wymiar tej formy mobilności, ale również wymiar kulturalny, poznawczy, a często również duchowy; przykładem może tu być turystyka studyjna, uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych i festiwalach (tzw. eventach), poznawanie dziedzictwa kulturowego narodów i grup etnicznych oraz różne formy pielgrzymowania, niekoniecznie motywowane czysto religijnie. Zyskują one coraz większą popularność, co pociąga za sobą konieczność dostosowania oferty turystycznej do potrzeb klientów, którzy oczekują czegoś więcej niż tylko zwiedzenia miejsc znanych z folderów biur podróży i zapewnienia komfortowych warunków wypoczynku. Taka tendencja stanowi potwierdzenie zarówno tezy Gerharda Schulze’a o tym, że w kulturze współczesnej ceni się bardziej przeżycia i doznania niż zdobywanie i posiadanie rzeczy, jak i słynnej konstatacji Ronalda Ingleharta o zastępowaniu wartości materialistycznych wartościami postmaterialistycznymi. To, że dla człowieka współczesnego bardziej niż dobra materialne, wygoda i bezpieczeństwo egzystencjalne liczą się wartości związane z samorozwojem i samorealizacją, jakością życia, podnoszeniem poziomu wiedzy, indywidualną ekspresją, otwartością na inność, społeczną oraz ekologiczną wrażliwością, znajduje swoje odzwierciedlenie w sposób szczególny w sferze turystyki.

W powiązanych ze sobą rozdziałach drugim i trzecim Autor prezentuje najważniejsze ośrodki kultu religijnego i turystyki pielgrzymkowej w Polsce i na świecie. Szczególną uwagę poświęca ośrodkom związanym z pobożnością maryjną; przedstawione zostają najbardziej istotne fakty historyczne związane z powstaniem i rozwojem każdego z sanktuariów, a także znane tylko nielicznym ciekawostki. Ośrodki

pielgrzymkowe w Polsce (katolickie, ale również prawosławne) odwiedzane są masowo nie tylko przez Polaków, lecz również przez licznych turystów z całego świata. Tego typu podróże dla osób wierzących stanowią przeżycie duchowe, dla osób niewierzących – okazję bezpośredniego zetknięcia się z polską kulturą w jej szczególnie wyrazistej formie; pobożność maryjna wpisuje się bowiem w wielowiekową tradycję narodową i stanowi klucz do zrozumienia postaw i wartości szczególnie cenionych w polskim społeczeństwie.

Rozdział czwarty i piąty, również skorelowane ze sobą, stanowią udaną próbę przeniesienia refleksji związanych z problematyką sakroturyzmu na obszar interkulturowy i interreligijny. Prezentując miejsca święte religii niechrześcijańskich, Autor zwraca uwagę na to, że każdy, kto pragnie upewnić się w swojej religijnej tożsamości – bez względu na to, z jaką religią czy formą kultu byłaby ona powiązana – nie może pominąć refleksji nad odmiennymi drogami dążenia do Absolutu, w tym w szczególności nad wartościami i normami reprezentowanymi przez inne religie światowe. Szacunek wobec nich, otwartość na dialog, wymiana refleksji i doświadczeń nie stanowią, jak dawniej sądzono, formy sprzeniewierzenia się własnej wierze. Jest wręcz przeciwnie: dojrzała tożsamość religijna to taka, która umie dostrzegać również w innych religiach to, co prawdziwe i święte, a także uznaje, że do poznania Prawdy można podążać różnymi ścieżkami.

Taka postawa w pełni odpowiada wyzwaniom, które przed ludźmi wierzącymi stawia nowoczesne, pluralistyczne społeczeństwo. Autor omawianej publikacji doskonale to rozumie; forma, w jakiej przedstawia święte miejsca hinduizmu, buddyzmu, judaizmu, islamu, konfucjanizmu i taoizmu, jest nie tylko świadectwem jego erudycji, lecz również otwartości i zrozumienia dla ludzi różnych kultur, a także gotowości do stawienia czoła wielkiemu wyzwaniu współczesności, jakim jest dialog interkulturowy i interreligijny. Ukazując miejsca kultu innych religii światowych, akcentuje przede wszystkim to, co łączy, a nie to, co dzieli; podobieństwa, a nie różnice. W ten sposób przewycięża partykularne wyobrażenia na temat religii i duchowości, opowiadając się za szeroką definicją religii, która jest raczej wyrazem wspólnej wszystkim ludziom egzystencjalnej tęsknoty za Transcendencją, próbą odpowiedzi na kluczowe pytania ludzkiej egzystencji, niż zbiorem nakazów, zakazów i praktyk związanych z konkretną instytucją.

Badania prof. Rogowskiego nad zjawiskiem sakroturyzmu mogą stanowić cenny wkład w rozwój wielu dyscyplin nauki; należą do nich m.in. pedagogika kościelna, historia, sztuka, muzyka, ekologia integralna. Możliwości wynikające z podjęcia w ramach tych obszarów dalszych badań nad tą problematyką ukazane zostały w rozdziale szóstym. Na szczególną uwagę zasługuje tu podrozdział zatytułowany „Sakroturyzm postrzegany jako przestrzeń *fenomenu spotkania*”, będący nawiązaniem do filozoficznej koncepcji dialogu Martina Bubera i relacyjnej pedagogiki religii Egona Spiegela. Wychodzą oni z założenia, że podstawą egzystencji człowieka jest relacja: z otoczeniem, z innymi ludźmi, wreszcie z Transcendencją, a dochodzi do niej właśnie poprzez spotkanie, które zapoczątkowuje dialog. Człowiek poznaje i określa siebie poprzez relacje, mają one więc wymiar egzystencjalny jako podstawowy budulec człowieczeństwa i jednocześnie droga do poznania Boga. W tym kontekście turystyka/turyzm w ogóle, a sakroturyzm w szczególności, ukazują się w zupełnie

nowym świetle: to już nie tylko forma rekreacji, zaspokojenia ciekawości czy wykonywania praktyk kultowych, lecz coś o wiele ważniejszego: okazja do spotkania drugiego człowieka i nawiązania z nim relacji. Podróże, wycieczki czy pielgrzymki, szczególnie takie, podczas których dochodzi do spotkania ludzi różnych kultur, narodowości, pochodzenia czy religii, mają głęboki wymiar pedagogiczny i duchowy: budują więzi i poczucie wspólnoty, rozwijają kompetencje interkulturowe, przełamują stereotypy, sprzyjają inicjatywom pokojowym, uczą odpowiedzialności (również ekologicznej), wreszcie otwierają na kontakt z *sacrum*, niekiedy w zupełnie niespodziewanym czasie i miejscu.

Podsumowaniem rozważań poświęconych różnym aspektom sakroturyzmu jest autorska definicja tego zjawiska. Według Cypriana Rogowskiego „Sakroturyzm jako jedna z form desekularyzacji w globalnym świecie, to taki rodzaj indywidualnego lub grupowego turystyki do miejsc kultu religijnego, podczas którego dochodzi do odkrywania i przeżywania sfery *sacrum* w dialogu transkulturowym i transreligijnym” (s. 305). Takie sformułowanie zakłada konieczność analizowania omawianego fenomenu w perspektywie o wiele szerszej, niż miało to miejsce w przypadku dotychczas podejmowanych rozważań na temat turystyki pielgrzymkowej czy religijnej. Sakroturyzm jawi się w tym kontekście jako fenomen odzwierciedlający najważniejsze procesy zachodzące we współczesnej kulturze, w szczególności w kulturze religijnej, i reflektujący wyzwania pojawiające się przed branżą turystyczną (i nie tylko przed nią) w związku z rozwojem globalnym i społecznym.

Książka prof. Rogowskiego legitymizuje sakroturyzm jako nową, przekrojową dyscyplinę uniwersytecką o silnym rysie humanistycznym i społecznym. Zdefiniowanie podstawowych pojęć, wyjaśnienie istniejących do tej pory nieścisłości znaczeniowych, wyznaczenie obszarów badań składających się na problematykę dyscypliny, obszerna bibliografia, a także propozycje metod i technik badawczych decydują o wyjątkowej teoretycznej wartości tej publikacji. Niezwykle istotny jest również jej wymiar praktyczny: Autor nie analizuje interesującego go obszaru jedynie z perspektywy teoretyka, lecz odwołuje się do własnych doświadczeń badawczych i biograficznych. Jeśli zachęca do prowadzenia badań międzykulturowych i interdyscyplinarnych, to nie jest to jedynie postulat: tego typu badania prof. Rogowski prowadzi od wielu lat w ramach międzynarodowych projektów badawczych we współpracy z naukowcami z Niemiec, USA czy Chin, a także redagując czasopismo naukowe KERYKS wydawane w języku polskim, niemieckim i angielskim. Gdy analizuje wyzwania, jakie stoją przed szeroko rozumianą branżą turystyczną w związku ze współczesnymi przemianami społecznymi i kulturowymi, to czerpie z własnych doświadczeń zdobytych podczas wykładów, konferencji i seminariów naukowych na uniwersytetach w Polsce (Olsztyn) i Niemczech (Vechta), a także ze współpracy i wymiany doświadczeń z właścicielem firmy turystycznej Hóffmann Reisen, Hansem Hóffmannem. Inicjatywy podjęte w ramach tej współpracy, takie jak praktyki zagraniczne w Niemczech dla studentów kierunku Turystyka i Rekreacja UWM czy projekt integracyjno-edukacyjny „Szkoła w podróży” ukierunkowany na dialog i tolerancję w wymiarze międzynarodowym, przedstawione w publikacji i zilustrowane bogatym materiałem zdjęciowym, mogą służyć za przykłady dobrych praktyk akademickich w obszarze omawianej dziedziny.

Książka Cypriana Rogowskiego stanowi oryginalną i niezwykle interesującą pozycję zwróconą do szerokiego grona czytelników: zarówno tych, którzy interesują się branżą turystyczną ze względu na działalność zawodową lub wybrany kierunek studiów, jak również dla przedstawicieli różnych dziedzin wiedzy: socjologii, pedagogiki, teologii i wielu innych. Jej wartość w wymiarze społecznym i naukowym polega – mówiąc najkrócej – na przełamywaniu barier. Autor rozprawia się z różnymi ograniczeniami (i od-graniczeniami); takimi jak zawężone do postaci instytucjonalnej pojęcie religii, uniemożliwiające dostrzeżenie *sacrum* w tym, co nie jest *explicite* religijne; ograniczenia wynikające ze sztywnych ram klasyfikacyjnych, w które często włączane są dyscypliny naukowe, co nie ułatwia badań inter- i transdyscyplinarnych. Zachęca do przewycięzania także barier mentalnych powstających wśród przedstawicieli różnych kultur, społeczeństw i religii wówczas, gdy przywiązuje się większą wagę do różnic niż do podobieństw między ludźmi. Przeciwstawia temu otwartość na dialog, wezwanie do współpracy międzynarodowej i międzykulturowej, akceptację różnorodności, zachętę do tworzenia świata pozbawionego przemocy. Badania inter- i transkulturowe, których przykładem jest książka prof. Rogowskiego, w obliczu tempa współczesnych przemian społecznych będą wkrótce nie tylko możliwością, lecz koniecznością. Prezentowany w książce przykład takiego ujęcia może stanowić ważną inspirację do rozszerzenia perspektywy badawczej także dla przedstawicieli innych, niepowiązanych z sakroturystyką dziedzin nauki.

Agnieszka Zduniak
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
e-mail: a.zduniak@op.pl